

Я. В. Верменич

Молдавська автономна радянська соціалістична республіка

МОЛДАВСЬКА АВТОНОМНА РАДЯНСЬКА СОЦІАЛІСТИЧНА РЕСПУБЛІКА – автономна республіка у складі УРСР. Існувала 1924–40. Офіц. назва до 1937 – Автономна Молдав. Соціаліст. Рад. Респ. у складі УСРР. Була штуч. політ. витвором, інспіров. Москвою у контексті реанімації вже значно дискредитов. ідей «світ. революції». У такий спосіб більшов. керівництво намагалося радикалізувати прорад. настрої в окупов. Румунією Бессарабії з метою її повернення за наявності сприятливих умов і створення геополіт. плацдарму для здійснення прориву на балкан. напрямку. Актив. пропагандистом ідеї створення на тер. укр. Придністров'я молдов. автономії виступав Г. Котовський, який із групою однодумців у лютому 1924 надіслав у ЦК РКП(б) і ЦК КП(б)У доповідну записку, в ній наголошував на тому, що на лівому березі Дністра компактно проживають від 500 до 800 тис. молдован і що створення молдов. респ. могло б відіграти роль потуж. політико-пропагандист. чинника у розв'язанні «бессараб. проблеми». Незважаючи на заперечення наркома закордон. справ СРСР Г. Чичеріна, який доводив, що новоутворення лише посилить позицію румунів щодо Бессарабії і здатне активізувати їхні експансіоніст. претензії, Кремль розпочав кампанію за створення автономії, залучивши до неї бессараб. біженців і румун. політ. емігрантів, які проживали в Москві та УСРР. 7 березня 1924 політбюро ЦК КП(б)У визнало політ. доцільність утворення автономії, але до остаточ. розв'язання цього питання вирішено повернутися після з'ясування ситуації в регіоні. Тривали дебати й щодо форми забезпечення інтересів молдов. насел. (АР, автономна область, округ чи р-н). Оскільки в ході перевірки виявилось, що статист. дані про кількість молдован, представлені комісією Г. Котовського, завищені порівняно з офіц., політбюро ЦК КП(б)У 18 квітня 1924 ухвалило рішення про недоцільність створення автономії. Однак прийнята 29 липня 1924 постанова ЦК РКП(б) містила категоричну вказівку ЦК КП(б)У виокремити молдов. насел. у спец. АР у складі УСРР і зобов'язувала вже через місяць відзвітувати про хід відповід. робіт. Рішення про утворення молдов. автономії на тер. Одес. і Поділ. губ., що прилягала до р. Дністер, ухвалено 12 жовтня 1924 на 3-й сесії ВУЦВК. До її складу увійшли 9 р-нів повністю і ще 5 – частково із заг. кількістю насел. 540 567 осіб (станом на 1925). З них сформовано 12 р-нів Автоном. Молдав. Соціаліст. Рад. Респ.: Ананьїв.,

Балтський, Бірзул., Григоріопол., Дубоссар., Кам'ян., Крутян., Олексіїв., Рибниц., Слободзей., Ставрів. (ліквід. 1925), Тираспол., хоча власне молдов. (з переважанням молдов. насел.) були лише 2 – Ананьїв. і Дубоссарський. Первісно 582 насел. пункти об'єднано в 126 сільрад, надалі адм.-територ. структура неодноразово змінювалася. Так, 1929 центр Крутян. р-ну переведено у містечко Кодима (нині місто Одес. обл.) і р-н став Кодимським, 1935 м. Бірзула перейменов. у Котовськ (нині Подільськ Одес. обл.) і створ. ще 3 р-ни – Валегоцулів. (існував також 1923–30), Піщан. і Чорнянський. У Конституції УСРР 1925 про утворення молдов. автономії йшлося як про об'єднання УСРР з молдов. народом на основі визнання права всіх націй на самовизначення до відокремлення включно й непохитно виявленої волі молдов. народу до оформлення свого держ. буття в складі УСРР. Не бездоганне у правовому відношенні (респ. об'єднувалася з народом), це формулювання приховувало прагнення більшов. керівництва повернути собі права на Бессарабію. Тер. Автоном. Молдав. Соціаліст. Рад. Респ. становила 8,4 тис. км². За переписом 1926, тут проживало 572 300 осіб, серед них українців – 277 300 (48,5 %), молдован – 172 600 (30,1 %), росіян – 48 900 (8,7 %), євреїв – 48 600 (8,5 %), німців – 10 700 (1,9 %). Столиця – м. Балта (нині Одес. обл.), від 1929 – м. Тирасполь (нині Молдова). Де-юре до Автоном. Молдав. Соціаліст. Рад. Респ. включено тер. Бессарабії, її зх. кордоном визначено р. Прут. 19–23 квітня 1925 у Балті відбувся 1-й Всемолдав. з'їзд рад, на якому прийнято Конституцію (затв. 10 травня 1925 9-м Всеукр. з'їздом рад), обрано ЦВК у складі 65-ти чл. і 30-ти кандидатів. Верхов. органами автономії визначено Всемолдав. з'їзд рад, у період між з'їздами – ЦВК та його президію. ЦВК утворював Раду нар. комісарів у складі голови й наркомів, які очолювали необ'єднані (внутр. справ, охорони здоров'я, земел. справ, нар. освіти, соц. забезпечення, юстиції) та об'єднані (внутр. торгівлі, праці, робітн.-селян. інспекції, фінансів, ради нар. господарства) наркомати. На правах об'єднаних наркоматів при РНК організов. статист. і держ. політ. управління. Автономія мала свого представника при укр. уряді з правом дорадчого голосу в усіх центр. органах УСРР. 6 січня 1938 надзвич. (2-й Всемолдов.) з'їзд рад прийняв нову Конституцію, у якій назву автономії замінено на Молдав. АРСР. Відповідно до Конституції СРСР вищими органами влади визначені ВР Молдав. АРСР як єдиний законодав. орган респ., її Президія та уряд – Рада нар. комісарів Молдав. АРСР, органами держ. влади в р-нах, містах, селах, с-щах – ради депутатів трудящих. У Конституції Молдав. АРСР 1938 вперше перерах. р-ни, з яких вона складалася: Ананьїв., Балт., Валегоцулів., Григоріопол., Дубоссар., Кам'ян., Кодим., Котов., Красноокнян., Піщан., Рибниц., Слободзей., Тираспол., Чорнян. і м. Тирасполь. В середині автономії точилися гострі дискусії стосовно самоідентифікації молдован. 1932 ЦК КП(б)У розповсюдив директиву про переведення молдов. мови з кирилич. алфавіту на лат., проти чого різко виступили т. зв. самобутники, які побоювалися посилення румун. впливу. Їм протистояли т. зв. латинізатори, які вважали помилковим запровадження особливої, відмін. від румун., молдов. мови. Спочатку вони домоглися змін молдов. алфавіту, але 1938 молдов. мову знову переведено на кирилицю. Укр. влада, з огляду на геополіт. ситуацію, змушена була підтримувати імідж автономії як

високорозвинутого регіону, внаслідок чого Молдав. АРСР отримала досить сприятливі умови для прискореного екон. і культур. розвитку. 1939 тут діяли 343 пром. підприємства й артілі, переважно легкої та харч. галузей. Обсяг пром. продукції зріс порівняно з 1913 у 33 рази (загалом в УРСР – у 7,3), але в економіці все ж переважав аграр. сектор. 1935 розпочала роботу Тираспол. ТЕС. Працювали 504 школи (серед них 282 – з молдов. мовою викладання), 3 вищих і 9 спец. навч. закладів. Видавалося багато літ-ри (книги, газети) молдов. мовою, 1939 створ. НДІ історії, економіки, мови та літ-ри. Організовано молдов. муз.-драм., укр. і рос. драм. театри, муз. капелу, хорову капелу «Дойна». 1937 виокремилася молдов. відділ. СКУ. Водночас молдов. автономія, як і ін. регіони Рад. України, постраждала від проведення насильниць. колективізації, розкуркулення, голодомору 1932–33, масових репресій. Молдав. АРСР проіснувала до 2 серпня 1940, коли сесія ВР СРСР ухвалила закон про створення Молдав. РСР. Її зх. частина з більшою частиною тер. Бессарабії увійшла до складу новоутвор. союз. республіки. Колишні р-ни Молдав. АРСР – Ананьїв., Балт., Валегоцулів., Кодим., Котов., Красноокнян., Піщан., Чорнян. – залишилися у межах УРСР (нині у складі Вінн. та Одес. обл.). Вхідження після розпаду СРСР колиш. р-нів Молдав. АРСР – Слободзей., Тираспол., Дубоссар., Рибниц., Кам'ян., Григоріопол. – до складу невизнаного Придністров'я створює загрозу стабільності на пд.-зх. кордоні України. Протистояння між прорумун. налашт. молдов. елітами та більшістю насел. Придністров'я, яке вилилося 1992 у етніч. конфлікт, триває донині, хоч і перейшло в латентну форму.

Фотоілюстрації

Рекомендована література

1. Конституція УСРР та АМСРР. Х., 1928;
2. Конституція (Основной Закон) Молдавской Автономной Советской Социалистической Республики. Тирасполь, 1938;
3. Виленский Б. В. Образование Молдавской Советской Социалистической Республики. К., 1951;
4. Начало большого пути: Сб. док. и мат. к 40-летию образования МАССР и создания Коммунист. партии Молдавии. Кишинев, 1964;
5. Лисенко В. Г. Утворення і розвиток Молдавської АРСР у складі УРСР (1920–1940 рр.) // УІЖ. 1974. № 9;
6. Репида А. В. Образование Молдавской ССР. Кишинев, 1983;

7. Бессарабский вопрос и образование Приднестровской Молдавской Республики: Сб. офиц. док. Тирасполь, 1993;
8. Боєчко В. та ін. Кордони України: історична ретроспектива та сучасний стан. К., 1994;
9. Сергійчук В. Етнічні межі і державний кордон України. К., 2000;
10. Галущенко О. Население Молдавской АССР (1924–1940 гг.). Кишинев, 2001;
11. E. Negru. Politica etnoculturala în R.A.S.S. Moldoveneasca (1924–1940). Chisinau, 2003;
12. Галущенко О. Как создавалась республика на Днестре (К 80-летию МАССР) // Ежегод. истор. альм. Приднестровья. Тирасполь, 2004. № 8.

Бібліографічний опис:

Молдавська автономна радянська соціалістична республіка / Я. В. Верменич//
Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І.
Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних
досліджень НАН України, 2019. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-69609>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України
([докладніше](#)).